

Dejbjerg Præstegårdsmose

Vogdenes fundsted genopfriskes

Af Torben Egeberg

Dejbjergsvognsfundet i mosen i Dejbjerg blev gjort i to omgange tilbage i 1880'erne. Snart blev det ejendommelige fund af to udsmykkede pragtvogne kendt i ind- og udland. Men det var ikke bare i mosen her i Dejbjerg, at bemærkelsesværdige fund dukkede op i de år. I jyske og fynske moser fandt man store mængder våbenudstyr, der har tilhørt jernalderkrigere, hvis militære udstyr er blevet kastet i moserne. Krigerne har hidtil været anonyme, da de tilsyneladende ikke fulgte med i mosen. Nu viser nye og overraskende fund her i vort århundrede, at de også kunne ende samme

steder som de ofrede våben. I Alken Enge i det midtjyske Søhøjland er knogler af et stort antal dræbte personer således blevet kastet i vandet for omkring 2.000 år siden, hvilket vil sige på Dejbjergvogdenes tid. Det er ikke moselig eller druknede, der er fundet, men større eller mindre samlinger af knogler af mange individer, hvoraf flere bærer spor af en voldelig død. Fundet er blevet kaldt "Hæren i søen", fordi de mange rester menes at være fra besejrede krigere.¹

Dejbjergvognene og deres mose giver på denne baggrund et mærkeligt tavst modspil. Her er der ingen synlige spor af krig eller konflikt. Men det skyldes nok, at det ikke er den vestjyske virkelighed, vi ser. Egnens gravpladser fra vogdenes tid rummer da også skjolde og lanser til den videre færd hinsides. Den nærmeste af disse gravpladser ligger endda kun en kilometer fra vognfundet.²

Ny sti og nye skilte ved det gammelkendte fundsted

Dejbjergvognene hører til blandt de mest omtalte danske oldtidsfund. En god snes af de mest kendte fundsteder i Danmark er gennem tiden blevet synliggjort med opstilling af mindsten.³ I Dejbjerg skete det ved en stor folkefest i 1933, i 50-året for fundet af de sidste vogndelev. Længe stod stenen ensomt ude i engen, i en vis afstand fra selve fundstedet, indtil en sti derud blev oprettet i 1980'erne. Nu er der opstået en heldig mulighed for at få Dejbjerg-fundstedet frem i rampelyset igen i kraft af projektet Danmarks Oldtid i Landskabet.⁴ I dette stort anlagte, landsdækkende tiltag er omkring 100 af de bedste

Den nye sti til vogdenes fundsted indvies af Marianne Rasmussen, projektchef, Danmarks Oldtid i Landskabet.

fortidsminder blevet udvalgt. Blandt disse er også andre vestjyske: Jernaldermarkerne på Øster Lem Hede, den befæstede Lyngsmose-landsby og den meget store jernaldergravplads ved Årre.

Ved mosen i Dejbjerg er stien ud til mindestenen nu blevet forbedret, så den er handicapvenlig. Ude ved mindestenen er opsat nye informationskilte med historien om vognene og deres samtid. Lidt derfra er rejst to symbolske pæle, der med gyldne bånd i toppen markerer hvert af fundstederne fra 1881 og 1883.

Tekst og billeder på skiltene er blevet til ved, at de gamle oplysninger fra udgravningen er blevet kigget igennem igen. Der er også blevet kigget på landskabet, på mosens oprindelige udstrækning og de andre arkæologiske fundsteder. Det er der kommet et nyt overblik ud af, ikke mindst fordi det i dag er muligt at samle mange forskellige slags oplysninger fra arkiver og kort digitalt.

Landskabet og mosen mellem Dejbjerg og fjorden

Dejbjergvognene er fundet ved kanten af et 10 km langt moseområde, der i to tunger strækker sig ud til Ringkøbing Fjord. Her har strandvolde med tiden været med til at hindre vandets frie afløb. En meget stor tørvemose voksede op, og tørvnen nåede en tykkelse af op til 1,5-1,8 m. Træstubbe i tørvnen viser, at der tidligere voksede træer her. Mosens fremvækst har efterhånden hævet vandspejlet så meget, at træerne er gået ud. Med tiden blev landskabet således mere og mere utilgængeligt, efterhånden som tørvvæksten bredte sig.

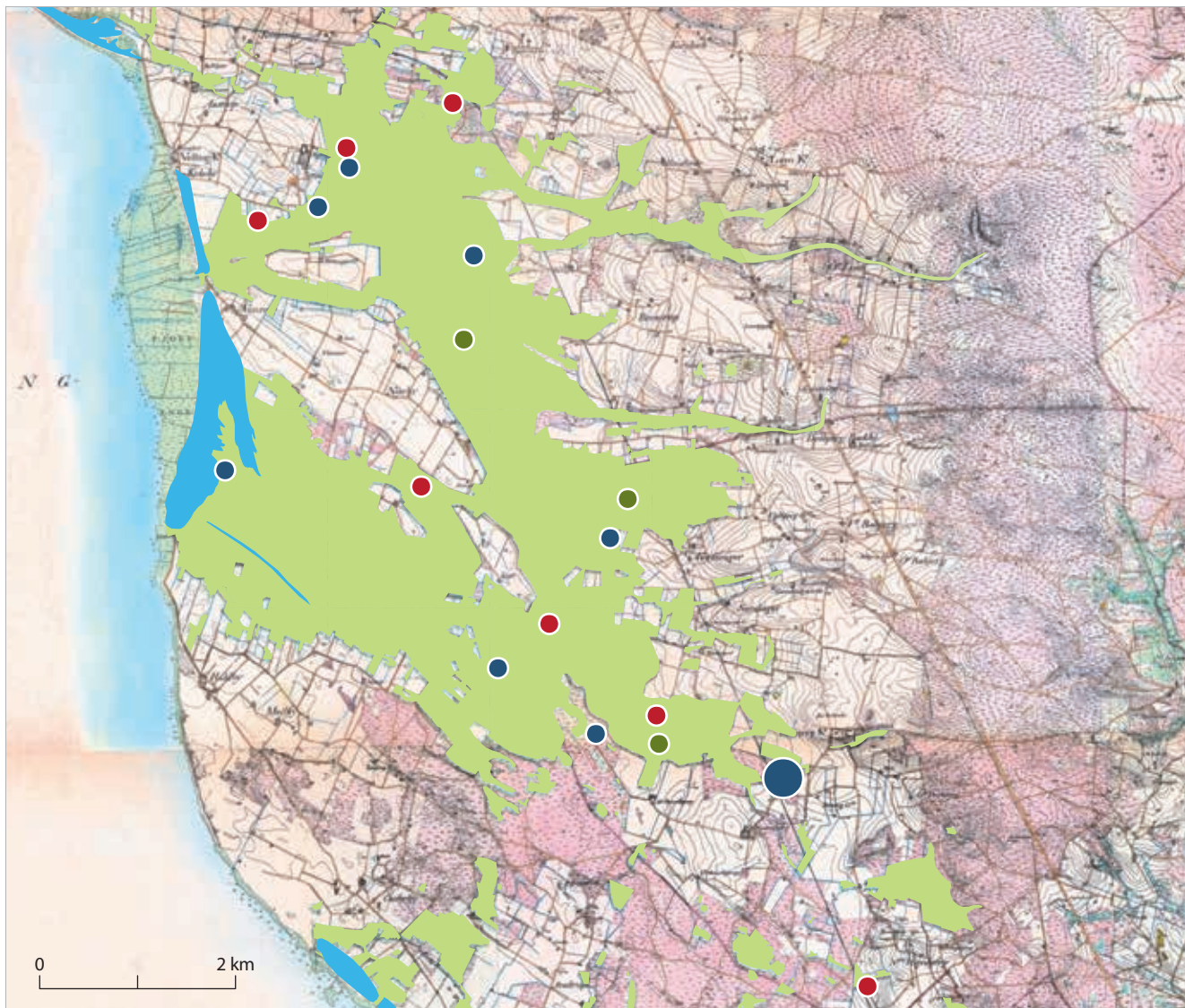
I 1870'erne var mosens samlede areal godt 20 km², hvilket er ganske betragteligt. På dette tidspunkt var afvanding, dræning og opdyrkning dog i fuld gang, hvorfor de mosedækkede områder har været endnu større.

Når vi i dag står på fundstedet og andre steder i dette store landskab, står vi på den bund, hvor tørvedannelsen begyndte engang i fortiden. Vognene blev lagt ned inde ved den sydøstlige ende af dette store moseområde.

Mindestenen ved fundstedet har fået farverne i sit relief genopfrisket. I baggrunden ses en af de to nye, symbolske vognstænger, der står hvor de to vogne faktisk blev udgravet. Foto: Kulturstyrelsen/Marianne Rasmussen.

Fundstedet ligger bemærkelsesværdige 10 m over havet ved foden af det markante landskab, som Dejbjerg ligger på i dag. Her er vi på kanten mellem mose og tørt land. Denne beliggenhed leder tanken hen på, at stedet åbenbart skulle være et synligt sted, i modsætning til et afsides, utilgængeligt sted. Skulle man for 2.000 år siden færdes mellem de forskellige jernalderbosættelser omkring den store mose, rundede man således af nødvendige grunde

Engang dækkede moser (grøn) landskabet ud mod Ringkøbing Fjord, adskilt af strandvolde (blå). Ved tørvegravning er mange genstande fra fortiden kommet frem, først og fremmest Dejbjergvognene (stor blå cirkel), men også fund fra bondestenalder (rød), bronzealder (grøn) og jernalder (blå). Baggrundskortet er målebordsbladene fra 1871.

stedet, hvor vognene befandt sig. Her var der en naturlig passage, brugbar for både gående og kørende. Vi har kendskab til, at der dengang lå bopladser forskellige steder i Stauning, Skindbjerg, Dejbjerg og Højmark. Netop det at placere sine jernalderofringer på særlige steder, hvor mange mennesker færdedes og måtte forbi, genfindes fx i Alken Enge-offerstedet.

Andre fund i mosen

Blandt de interessante fund er en bronzehalsring fra en tid lidt ældre end vognene. Det er ikke et nyt fund, da det længe har været opbevaret på Nationalmuseet. Derimod har ringens fundsted aldrig været præcist afsat på et kort. Det blev gjort tilbage i 1986, da det daværende Skjern-Egvad Museum sammen med finderens Alfred Kousgaard tog ud til findestedet i det nu forsvundne mosebassin. Finderen kunne stadigvæk huske ret præcist, hvor han med spaden ramte ringen en meter nede i tørven i forsommeren 1931. Dette fundsted ligger i forhold til Dejbjergvognenes fundsted en kilometer længere ud i mosen mod nordvest.⁵

Foruden den flotte halsring er der også fundet forskellige mere hverdags-prægede genstande, som jernalder-tørvespader og et særdeles fint og velbevaret åg af træ. Det var tørvearbejderne, der i juni 1895 fandt det omkring 25 meter fra fast land i et tørveskær. Fundstedet ligger nord for Store Skindbjerg og er så detaljeret beskrevet, at det kan afsættes meget præcist på et kort, omtrent to kilometer vest for Dejbjergvognenes fundsted. Proprietær Viggo Bruhn på Store Skindbjerg stod for at få sendt det nyfundne åg over til Nationalmuseet. Hans interesse for fundene fra mosen var vakt, fordi han ligesom præsten og

Ofret halsring fra jernalderen. Ringen består i virkeligheden af to stykker, der kan løsnes fra hinanden (pil), så ringen lader sig tage på. Nederst i den runde skive sidder en låsestift.

forpagteren på præstegården medvirkede i undersøgelserne, da Dejbjergvognene i sin tid blev udgravet.

Åget fra Dejbjerg er mærkeligt nok et af de få bevarede danske jernalder-åg. Det er udformet som åg skulle se ud i datiden, og de er ret ens, uanset om vi er i Nord- eller Mellemeuropa. De manglende åg i Dejbjergvognsfundet kunne derfor godt have set omtrent sådan ud, men de har utvivlsomt været anderledes fint udsmykket med fine metalbeslag som på vognene.

Intakt træåg fra Dejbjerg mose. Foto: Nationalmuseet.

Vognofring rekonstrueret – og vogn destrueret. Scene i forbindelse med etablering af vognudstillingen i Dejbjerg Jernalder.

Mosen mellem Dejbjerg og fjorden har i øvrigt været offersted siden bondestenalderen. Det viser fund af flintøkser, flintdolke, bronzeøkser og jernalderlerkar. Fundene er nu blevet kortlagt i forbindelse med den nye formidling af Dejbjergvognene.

Vognene i fremtiden

Dejbjergvognene er stadig lige gådefulde, og det bemærkelsesværdige fundsted fortjener derfor at blive holdt i fokus. Den nye formidling i mosen skulle gerne betyde, at stedet også fortsat vil være et besøg værd, kombineret med et kig på den nøjagtige kopi af en vogn i udstillingsbygningen i det nærliggende Dejbjerg Jernalder.

Den arkæologiske forskning omkring Dejbjergvognene og jernalderens pragtvogne er heller ikke et afsluttet kapitel. Selve vognfundet har for nylig fået sin egen, nye publikation med særdeles flotte farvebilleder af de originale vogndele.⁶ Dejbjergvognenes europæiske baggrund diskuteres stadig. Om deres rolle i Vestjylland kan man på de nye skilte læse, at måske var de krigsbytte eller måske var de gaver fra sydlige høvdinge og hærførere. Eller måske blev

de blot ofret til Guderne. Eller måske, endte vognene her på den jyske halvø som keltiske antikviteter, der ikke passede til en ny tids romerske modestrømninger?

Torben Egeberg kan kontaktes på tb@arkvest.dk

Noter

1. Mads Kähler Holst: Hæren i søen. I: *Carlsbergfondet. Aarsskrift*, Vol. 2014, 2014, s. 28-31.
2. Torben Egeberg: Store Skindbjerg og Lønhøjvej. To store gravpladser i Vestjylland. I Pernille Foss & Niels Algreen Møller (red): *De dødes landskab – grav og gravskik i ældre jernalder i Danmark*. Arkæologiske Skrifter 13. Københavns 2015, s. 89-102.
3. Jes Wienberg 2007: Kanon og glemsel. Arkæologiens mindesmærker. *KUML* 2007, s. 237-282.
4. *DOIL-projektbeskrivelse og slutrapport* 2015. Tak til Marianne Rasmussen, Kulturstyrelsen for udvælgelse af fundstedet. Ligeledes stor tak til Dejbjerg Menighedsråd, der som lodsejer velvilligt har givet tilladelse til gennemførelse af det nye formidlingsprojekt.
5. Dette og alle de andre, stedfæstede fund fra det store mosebassin kan ses på siden Kulturstyrelsen webside Fund og Fortidsminder.
6. Per Ole Schousboe: *Dejbjergvognene. Keltiske impulser i førromersk jernalder*. Højbjerg 2010.